

***ROZWÓJ DZIECKA
W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM***

SPIS TREŚCI

I. Czynniki rozwoju w młodszym wieku szkolnym

II. Rozwój procesów poznawczych

1. Spostrzeganie

2. Uwaga

5. Pamięć

4. Mowa

5. Myślenie

III. Rozwój uczuciowy

IV. Kształtowanie osobowości

V. Rozwój moralny

VI. Rozwój społeczny

Psychologia rozwojowa jest nauką, która bada rozwój człowieka od pierwszych chwil jego życia do osiągnięcia dojrzałości. Rozróżnia ona kilka okresów, faz rozwojowych:

- niemowlęstwo - pierwszy rok życia
- wczesna dzieciństwo - od 1 do 3 lat
- wiek przedszkolny - średnie dzieciństwo od 3 do 6 lat
- młodszy wiek szkolny - późne dzieciństwo od 7 do 11-12 lat
- wiek dorastania.

Niniejsza praca ukazuje rozwój dziecka w młodszym wieku szkolnym.

I CZYNNIKI ROZWOJU W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM

Istotny wpływ na rozwój ogólny dzieci w młodszym wieku szkolnym ma przede wszystkim środowisko rodzinne lub opiekuńcze, czynniki dydaktyczno-pedagogiczne tj. programy, treści i metody nauczania w szkole, nauczyciel jako osoba znacząca dla młodych oraz grupy rówieśnicze.

W wieku przedszkolnym rodzina była dla dziecka podstawowym, nieraz jedynym środowiskiem wychowawczym decydującym o jego rozwoju. Od 7 roku życia dziecko, nie przestając należeć do rodziny, wkracza do zupełnie odmiennego środowiska szkolnego. Wśród wielkiej różnorodności czynników działających na dziecko w tym nowym stadium jego rozwoju znaczenie szkoły jest szczególnie istotne, gdyż jest to oddziaływanie systematyczne, długotrwałe, łączące przekazywanie wiedzy z ćwiczeniem funkcji psychicznych i ukierunkowanym kształtowaniem osobowości. Szkoła staje się dla dziecka również środowiskiem, w którym się ono bardziej uspołecznia, gdyż nawiązuje kontakty z grupą rówieśników, bierze udział w życiu szkoły. Zadania i rola ucznia zmieniają gruntownie społeczną pozycję dziecka w rodzinie - przydają jej znaczenia i zwiększają się wymagania wobec niego.

Rola środowiska rodzinnego i szkolnego w rozwoju dziecka jest doniosła, a właściwe nim kierowanie jest możliwe tylko przy ich współdziałaniu.

Dla optymalizacji intelektualnego rozwoju dzieci duże znaczenie ma miłość, akceptacja, zainteresowanie rodziców wykazywane dziecku przez kontakty, rozmowy z nimi, odpowiadanie na pytania. Dzieci z takich rodzin mają lepsze postępy w nauce. Również utrzymywanie przez rodzinę kontaktów z szerszym otoczeniem – muzę teatru, filharmonia, ogrody zoologiczne sprzyja rozwojowi intelektualnemu. Na rozwój mowy i sprawność czytania pozytywny wpływ ma zainteresowanie dla czytelnictwa np. domowe biblioteczki. Wskaźnikiem intelektualnego rozwoju dziecka jest m.in. wzrost własnej aktywności poznawczej, rozwój zainteresowań, motywacji do uczenia się i zdobywania wiedzy o świecie. Poza szkołą i rodziną oraz instytucjami wychowania pozaszkolnego, na dziecko oddziałuje szersze otoczenie poprzez tzw. dobra kulturalne, jak i przypadkowe wpływy ludzi, sytuacji itp.

II ROZWÓJ PROCESÓW POZNAWCZYCH

Procesy poznawcze w młodszym wieku szkolnym charakteryzuje dynamiczny rozwój, który dokonuje się w kierunku wyodrębniania się i usamodzielniania czynności umysłowych. Dużą rolę odgrywa w tym systematyczne nauczanie i coraz szerszy udział dziecka w życiu społecznym i kulturalnym jego otoczenia. W szczególności konkretne zadania, które stawia dziecku szkoła wyraźnie ukierunkowuje te procesy - stają się one coraz bardziej dowolne i przybiegają z coraz większym udziałem świadomości dziecka, które uczy się kierowania swoją uwagą, spostrzeganiem, pamięcią, uczeniem się. Również wielką rolę odgrywa rozwijająca się motywacja dziecka która w coraz większym stopniu staje się motywacją własną.

Poszczególne procesy psychiczne dziecka i jego właściwości umysłowe są ze sobą ściśle powiązane. O rozwoju spostrzeżeń nie można mówić w oderwaniu od rozwoju pamięci, a uwagi nie można oddzielić od rozwoju mowy, spostrzeżeń i myślenia.

1. SPOSTRZEŻENIA

Lata szkolne dziecka rozszerzają zakres i precyzję wiele spostrzeżeń nagromadzonych w wieku przedszkolnym. W tym okresie rozwija się nie tylko spostrzeganie dziecka, ale i jego spostrzegawczość, polegająca na odkrywczej czynności umysłu. U dzieci rozpoczynających naukę szkolną, rozwój spostrzegania idzie w parze z rozwojem zdolności do wyodrębniania poszczególnych cech spostrzeganych przedmiotów i do ich uogólniania. Spostrzeganie nabiera charakteru czynności wyodrębnionej od innych i celowe. Dzieci różnicują i uogólniają cechy przedmiotów, na ogół też prawidłowo spostrzegają obrazy, kontury, schematy i rysunki przedmiotów. Dalszy rozwój spostrzegania i umiejętności obserwacyjnych łączy się z nauką szkolną i rozwojem uwagi, która powinna być specjalnie kształcona i kierowana.

Aby spostrzeganie miało aktywny przebieg, skierowany na określony cel, trzeba ten proces umiejętnie, świadomie organizować, tym bardziej, iż charakterystyczny jeszcze dla młodszego wieku szkolnego jest brak umiejętności dokładnego i wiernego spostrzegania. dziecko nieraz nie umie zobaczyć i nie umie słuchać, nie zawsze zauważa to, co trzeba, i nie wszystko z tego, co trzeba.

Spostrzeganie na poziomie tego wieku przybiera postać pogładowego zestawienia, porównywania przedmiotów, tak, że obraz jednego z nich pozwala zobaczyć specyficzne cechy drugiego. Dokładność i trwałość spostrzeżeń zależy od tego, ile analizatorów w nich uczestniczy. Udział możliwie największej ich ilości zapewnia pełniejsze, konkretniejsze i dokładniejsze spostrzeganie i trwalsze zapamiętanie.

W spostrzeganiu dziecka w tym okresie brak jest jeszcze analizy i syntezy. Dlatego np. czasami ujmuje cały przedmiot czy zjawisko nie wyodrębniając części lub odwrotnie. Aktywnie organizowany proces spostrzegania przeradza się w obserwację, czyli aktywne, planowe, skierowane na określony cel, wybiórcze spostrzeganie.

Rozwój spostrzegania w młodszym wieku szkolnym polega głównie na tym, że dziecko nabiera umiejętności skupienia się na przedmiocie spostrzegany lub obserwowany. Pod wpływem nauczania spostrzeżenia stają się bardziej ukierunkowane, trwałe, dokładne i skuteczne. Praktyka obserwacji, nie tylko sprzyja przyswajaniu przez dziecko wiedzy szkolnej i wiedzy o życiu, ale podnosi jego ogólny poziom umysłowy i kształtuje spostrzegawczość, z którą łączy się powstawanie dociekliwości, zdolności rozumienia otoczenia, wnikliwości, badawczego stosunku do różnych dziedzin wiedzy i otaczającej rzeczywistości.

Wraz z rozwojem spostrzeżeń rozwijają się wrażenia dziecka, powstające na skutek oddziaływania świata materialnego na jego narządy zmysłowe. Szybko dokonuje się rozwój wrażeń słuchowych i wzrokowych, a w szczególności ostrość wzroku oraz wrażliwość na odcienie barw. Duże znaczenie ma w tym okresie również rozwój wrażeń stawowomięśniowych odpowiedzialnych za nawyki ruchowe. Czynnikiem rozwoju wrażliwości zmysłowej dziecka jest oprócz świadomego oddziaływania, jego własna aktywność i świadomość, że praca narządów zmysłowych i własna działalność mogą się ulepszać.

2. UWAGA

Z procesami spostrzegania i obserwacji wiąże się proces uważania. Uwaga dzieci rozwija się i kształtuje pod wpływem nauk szkolnej, staje się coraz bardziej zdolna do koncentracji, trwałości i przerzutności. Zwiększa się też jej pojemność. Uwaga w młodszym wieku szkolnym jest skierowana na przedmioty i z zjawiska otoczenia zewnętrznego. W

końcu tego okresu zaczyna się też rozwijać uwaga w stosunku do własnych czynności psychicznych.

Istnieje wiele pedagogicznych sposobów aktywizowania i rozwijania uwagi dzieci m. in. uświadomienie dziecku znaczenia jego pracy, czy rozbudzanie zainteresowania i aktywnego stosunku do pracy. Ważnym czynnikiem rozwoju uwagi jest też własna aktywność dziecka. Uwaga uczniów nasila się i staje się trwalsza, kiedy przejawiają oni zainteresowanie, aktywność i umieją podejmować wysiłki w pracy szkolnej. Podejmowanie aktywnego działania ze strony samych dzieci rozwija u nich uwagę dowolną. Dlatego nauczyciel powinien aktywizować pracę uczniów, podsuwać do wykonania różne czynności zależnie od wieku i indywidualnych właściwości. Uwaga uczniów aktywizuje się też, gdy uwzględnia się i wykorzystuje w procesie nauczania ich zainteresowania i wiąże nowy materiał z dawnymi ich wiadomościami, nawykami i doświadczeniami. Różne metody aktywizowania i utrzymywania trwałej uwagi dzieci sprzyjają rozwojowi uwagi dowolnej i zwiększają jej pojemność. Tworzy się i umacnia również nawyk uważania, który zmniejsza wysiłek wkładany w organizowanie i utrzymanie uwagi. W pracy nad wytwarzaniem nawyków uważania należy uwzględnić indywidualne właściwości dzieci.

Rzadko dzieci posiadają uwagę podzielną. Jest ona nabywana raczej w okresie młodości i wieku dojrzałym.

3. PAMIĘĆ

Rola pamięci jest bardzo duża. Dzięki niej dziecko zdobywa wiedzę, różne nawyki, uczy się słów i ich znaczeń, uczy się mówić i myśleć. Pamięć umożliwia intelektualny rozwój dziecka. Szczególnie wielką rolę pamięci w uczeniu się. Pamięć i uczenie się ściśle są związane z rozwojem u dziecka różnych funkcji psychicznych. Ważną rolę w zapamiętywaniu i uczeniu się odgrywa motywacja. Ma ona wpływ na ogólną aktywność, działa w kierunku selekcji bodźców, ukierunkowuje działanie. Silna motywacja jest bardzo ważna dla rozwoju pamięci ucznia i uczenia się. Charakter motywacji częściowo jest cechą rozwojową, ale częściowo jest funkcją poziomu rozwoju osobowości - jej sfery umysłowej i społeczno-moralnej.

Procesy zapamiętywania i reprodukcji materiału przechodzą w młodszym wieku szkolnym znaczną ewolucję, zarówno z przeobrażeniami w motywacji do uczenia się, jak i z rozwojem szeregu funkcji sfery intelektualnej i osobowości dziecka. Ta ewolucja łączy się w procesach zapamiętywania z rozwojem uwagi dowolnej. W sposób trwały dziecko zapamiętuje to, na co skierowana jest jego uwaga. Dlatego jednym z głównych czynników rozwoju pamięci i skutecznego przyswajania wiedzy jest organizowanie i aktywizowanie uwagi ucznia w toku nauki.

Rozwój pamięci przebiega również w związku z rozwojem myślenia. Rozwój myślenia logicznego warunkuje rozwój pamięci logicznej, która wpływa z kolei na rozwój myślenia.

U dzieci w młodszym wieku szkolnym dokonuje się wzmocniony rozwój pamięci i jakościowa jej przemiana. Pod wpływem nauki szkolnej szybkość i trwałość czyli skuteczność zapamiętywania wzrasta więcej niż 2 razy. Zwiększa się też pojemność pamięci. W 11 roku życia dziecko jest w stanie nauczyć się na pamięć ponad dwukrotnie większego materiału niż dziecko przedszkolne. Zmienia się też charakter uczenia się. Początkowo dziecko stara się zapamiętać materiał w jak najbardziej zbliżony sposób do tekstu w drodze wielokrotnych powtórzeń. Pod kierunkiem nauczyciela stopniowo opanowuje logiczne sposoby zapamiętywania i reprodukcji materiału. Umiejętność ta stale wzrasta. Świadome i planowe rozwijanie u dzieci pamięci logicznej nie napotyka trudności, gdyż procesy pamięci już w zasadzie u dzieci przedszkolnych nie mają charakteru mechanicznego. W końcu tego okresu pamięć dziecka stopniowo zatracza charakter obrazowy - konkretny, przechodząc w

abstrakcyjne- logiczne zapamiętywanie. Jednak dla dziecka w tym okresie uczenie się dosłowne jest korzystne, gdyż rozwija pamięć dowolną, uczy kontrolowania pamięci, poprawiania błędów, poszukiwania lepszych sposobów uczenia się. To czego się dziecko nauczyło bywa wykorzystywane i stanowi fundament szerszej wiedzy. Szczególnie znaczenie ma dosłowne zapamiętywanie reguł, ścisłych definicji i określeń. Wpływ woli na efektywność zapamiętywania staje się coraz bardziej wyraźny.

4. MOWA

Poziom rozwoju mowy jest jednym z istotnych wskaźników stopnia dojrzałości szkolnej. Rozwój mowy dziecka ma ścisły związek z rozwojem jego osobowości i świadomości. Mowa dziecka w młodszym wieku szkolnym nie przestaje doskonalić się jako narzędzie komunikacji społecznej. Przeobraża się jednak wyraźnie. Systematycznie rozszerza się jej funkcja symboliczna i coraz ściślej związek z myśleniem.

Jednym z ważnych dla rozwoju dziecka kierunków przeobrażeń dokonujących się w wieku szkolnym w funkcjach mowy jest włączenie się mowy do działania. Wyraża się to w umiejętności myślowej analizy sytuacji, uświadomienie sobie celu i planu działania oraz środków do jego realizacji. Mowa jest regulatorem własnego zachowania się dziecka.

Rozwój mowy w tym okresie to również zachodzący stopniowo proces jej uwewnętrznienia się. Sytuacje szkolne zmuszają do tego, by uwaga była skierowana na "wewnątrz", na wyobrażenia i myśli, które pojawiają się w świadomości w związku z zadaniami jakie się rozwiązuje.

Dla rozwoju mowy gest bardzo ważny jej związek z rozwojem innych funkcji psychicznych np. uwagi, pamięci, spostrzeżenia myślenia oraz z procesem dydaktyczno - wychowawczym.

Główną zmianą jaka zachodzi w rozwoju mowy jest jej nowa postać - mowa pisana. Zaczyna się też wzajemne oddziaływanie na siebie żywej mowy ustnej i mowy pisanej. Nauka czytania i pisania wymaga dobrze rozwiniętego słuchu fonematycznego, gdyż dziecko ma nie tylko dostrzegać, rozróżniać i wymawiać dźwięki, ale je też analizować, zdobywać umiejętność łączenia wyodrębnionych dźwięków. Z tego względu ważne jest rozwijanie a dzieci szkolnych słuchu. Nabyta w pierwszych latach nauki szkolnej umiejętność analizy dźwiękowej powiększa zdolność dziecka rozróżniania fonemów, co ma duże znaczenie przy kształceniu nawyków ortograficznych.

Nauka czytania jest trudnym procesem dla wielu dzieci. Pierwsze czytanie posiada w znacznej mierze mechaniczny charakter co utrudnia rozumienie przeczytanego tekstu. W toku nauki dzieci zaczynają czytać z pełnym zrozumieniem, choć nie przychodzi im to łatwo. Proces opanowywania techniki czytania, wymagający skupienia się na wymawianiu wyrazów i przyswajaniu treści czytanego tekstu, może doprowadzić u dzieci utratę wyrazistości mowy jaką miały w wieku przedszkolnym. Dlatego ważna jest dbałość o ekspresję mowy dzieci.

Rozwój mowy obejmujący opanowywanie czytania i pisania wymaga od dziecka aktywizacji złożonych funkcji psychicznych i fizjologicznych. Wielką rolę od strony fizjologicznej odgrywa sprawność funkcjonalna analizatorów: słuchowego, wzrokowego i kinestetyczno - ruchowego.

W toku nauki przedmiotem poznania staje się najpierw dźwiękowa i graficzna strona wyrazu, a potem gramatyczna. Opanowywanie gramatycznej strony języka dokonuje się powoli.

Bodźcem do coraz lepszego opanowywania gramatyki jest posługiwanie się mową pisaną, która w młodszym wieku szkolnym też się rozwija. Ważnym czynnikiem rozwoju mowy pisanej jest dostateczny poziom rozwoju analizatorów, umiejętność dowolnego uważania, odpowiedni poziom rozwoju pamięci wielu nawyków.

Istotnym wskaźnikiem rozwoju mowy jest zwiększenie się zasobu słownictwa dzieci. Postępuje ono w związku z rozszerzaniem się społecznych doświadczeń dziecka, jego wiedzy o świecie i ściśle powiązane jest z rozwojem myślenia. Wzrost słownika zależy też od ogólnej umysłowej sprawności dziecka i jego inteligencji, W tym wieku następuje również wzrost złożoności mowy w sensie opanowywania coraz bardziej skomplikowanych struktur składniowych

5. MYŚLENIE

Myślenie ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju mowy dziecka, procesu przyswajania wiadomości, umiejętności i nawyków. Główną cechą myślenia dziecka w pierwszych latach nauki szkolnej jest ukierunkowanie na zdobywanie wiedzy szkolnej – podstaw nauk, które odbywa się stopniowo, od procesu poznawania do rozumowania. W pierwszym etapie dzieci zapoznają się z niektórymi, istotnymi zewnętrznymi cechami przedmiotów i zjawisk. Potem przechodzą do opanowania ich głębszych cech i ujmują prawa ich powstawania i rozwoju. W związku z przyswajaniem pojęć i zapoznawaniem się z ich nową treścią rozwijają się procesy myślowe.

Jednym z podstawowych procesów myślenia dziecka jest uogólnianie. W toku nauki poznaje ono ogólne, istotne właściwości cechy przedmiotów oraz je uogólnia, przyswajając sobie treść pojęć przedmiotowych, Poznawanie przedmiotów oraz związków i stosunków zachodzących między nimi prowadzi do opanowania szeregu pojęć i ich zrozumienia. Dziecko zyskuje możliwość syntetycznego ujęcia zdobywanej wiedzy i wyciągania ogólnych wniosków.

Proces uogólniania zachodzi w jedności z procesem konkretyzacji. Znajduje ona wyraz w stosowaniu uogólnionej wiedzy teoretycznej do poznawania konkretnego materiału nauczania i rozwiązywania zadań praktycznych, jak i w ilustrowaniu uogólnionej teoretycznej wiedzy konkretnymi faktami lub przykładami. Wzbogaca się i pogłębia rozumienie przez ucznia ogólnej wiedzy teoretycznej Uogólnianie i konkretyzacja wyrażają się w różnych formach czynności myślowych, rozwijają się i doskonalą.

Dziecko w tym okresie dokonuje porządkowania wiedzy w system za pomocą specjalnej formy czynności myślowych – systematyzacji. Przeważa ono sobie wiedzę uporządkowaną w pewien system a przez to sam uczy się systematyzowania materiału nauczania.

Różne procesy myślowe połączone z konkretnym działaniem tworzą systemy powiązań, które stanowią konkretne odwracalne operacje myślowe. Dokonywanie tych operacji jest możliwe dzięki rozwojowi umiejętności analizowania i systematyzowania, czyli rozwoju logicznego myślenia.

Młodszy wiek szkolny obejmuje stadium operacji konkretnych, które go cechą główną jest silne powiązanie operacji myślowej z działaniem. Myślenie dzieci w tym okresie cechuje jedność opartej na operacjach z konkretnymi przedmiotami zmysłowo - obrazowego poznawania i logicznego poznawania rzeczywistości.

Pod wpływem nauki szkolnej dokonują się wyraźne przeobrażenia w sposobach posługiwania się analizą i syntezą. Od ich poziomu zależy efektywność myślenia. Analiza i synteza występują w ścisłym związku. Dlatego jednym z najważniejszych zadań szkoły jest zapewnienie uczniom do prawidłowej analizy, doprowadzające do wtórnej syntezy, czyli ćwiczenie ich w opanowywaniu ogólnej metody myślenia.

Poziom rozwoju analizy i syntezy jest związany z procesami abstrahowania, uogólniania, szeregowania, klasyfikacji, porównywania, konkretyzacji, systematyzacji, niezbędnych przy kształtowaniu i powiększaniu zasobu pojęć, wydawaniu prawidłowych sądów, dociekanii przyczyn i skutków zjawisk.

Analiza na poziomie kl. I i II jest jeszcze elementarna, niepełna i nie pogłębiona i ściśle związana z konkretną, pogładową sytuacją. Natomiast synteza sprowadza się do zsumowania cech i nie zawiera uogólnionej wiedzy o przedmiocie. Wyższy stopień syntezy następuje w, III i IV kl. gdzie dziecko wykazuje wyraźną umiejętność dokonywania uogólnień, a analiza zaczyna mieć charakter abstrakcyjny. Warunkiem przejścia do takiej analizy jest wiedza o przedmiotach lub zjawiskach, zdobyta głównie w procesie nauki szkolnej. Początkowo elementy poznania zmysłowego przeplatają się z analizą myślową. Zwieletem wzrasta w zasobie wiedzy dziecka liczba takich pojęć, które nie są związane z obrazem konkretnego przedmiotu. Pogłębia się rola słowa jako czynnika rozwoju umysłowego dziecka.

Zwiększanie się zasobu pojęć w świadomości uczniów łączy się ściśle z rozwojem umiejętności wydawania sądów i ustalania związków przyczynowo - skutkowych. Myślenie przyczynowo-skutkowe małych uczniów jest na ogół elementarna, oparte na konkretnych doświadczeniach i sytuacjach, mało uogólnione. Jednak powstawanie w umyśle uczniów pojęć, idzie w parze z pojawieniem się form bardziej logicznego i uogólnionego myślenia.

Przechodzenie od zmysłowo ~ konkretnych do bardziej abstrakcyjnych form poznania dokonuje się stopniowo i nie przychodzi równie łatwo wszystkim uczniom. Dziecko w tym wieku uczy się śledzić własne procesy myślowe i należyce nimi kierować. Wszystkie czynności umysłowe dziecka zmieniają się i ulegają pogłębieniu pod wpływem systematycznego nauczania i wychowania w szkole. Wykształcone formy myślenia dziecka łączą się z jego ogólnym rozwojem, pozwalają mu coraz lepiej przyswajać całość wiedzy szkolnej, coraz lepiej orientować się w zjawiskach otaczającego życia i coraz rozumniej działać.

III ROZWÓJ UCZUCIOWY

Sfera emocjonalna ulega w wieku szkolnym wielkim przeobrażeniom w kierunku coraz większej intelektualizacji emocji oraz rozwoju uczuć wyższych, co łączy się z rozwojem całej osobowości dziecka. W pierwszych latach wieku szkolnego nierzadko dziecko wyraża jeszcze w sposób burzliwy swoje emocje. Zarówno emocje pozytywne jak: radość, wzruszenie, tkliwość, jak i negatywne – strach, złość, gniew, mają wyraźną przyczynę i są skierowane ku określonej przedmiotowi. Dziecko stara się zwłaszcza w sytuacjach szkolnych, wobec osób obcych, pohamować je i nad nimi zapanować. Udaje mu się to tylko częściowo, gdyż reakcje emocjonalne w tym wieku bywają jeszcze bardzo wyraziste dla otoczenia. Z wiekiem dochodzi do coraz lepszego poznawania nad reakcjami emocjonalnymi

Dziecko w wieku szkolnym staje się zdolne do przeżywania trwających dłużej stanów emocjonalnych lub nastrojów uczuciowych, powstających pod wpływem sytuacji i zdarzeń ważnych dla dziecka.

Aktywność i ruchliwość należy do charakterystycznych cech dziecka w tym wieku. Jeśli stwarza mu się warunki i prawidłowo organizuje tę aktywność, zjawia się u dziecka trwałe, pozytywne nastroje. Zachowanie dziecka jest pozytywne i zrównoważone. Gdy otoczenie usiłuje zahamować za wszelką cenę tę aktywność, zaczynają zachodzić negatywne zmiany w jego samopoczuciu. Przyczyniają się do tego również niepowodzenia w szkole.

Najwyższą formą życia emocjonalnego są rozwijające się uczucia wyższe - jako trwałe, określony i w znacznym stopniu uświadamiany przez dziecko stosunek emocjonalny do ludzi, przedmiotów, zjawisk. Powstawanie i przejawianie się emocji i uczuć wyższych - poznawczych, moralnych, estetycznych i społecznych ma podstawy biologiczne i społeczne. Rozwój uczuć wyższych ma ścisły związek z kształtowaniem się osobowości dzieci w wieku szkolnym.

IV. KSZTAŁTOWANIE SIĘ OSOBOWOŚCI

Do zjawisk osobowości należą złożone procesy motywacji, postawy, wartości, zainteresowania, uczucia, zdolności, temperament. Młodszy wiek szkolny charakteryzuje doskonalenie się struktury całej osobowości. Dokonuje się proces przeobrażania istniejących dziecku właściwości i pojawiają się nowe. Następuje dalszy intensywny rozwój "osobowościowych mechanizmów" zachowania się.

Centralnym ogniwem wyznaczającym rozwój dziecka jest jego "wewnętrzna pozycja", na którą składa się własny stosunek dziecka do obiektywnej sytuacji i miejsca, jakie zajmuje w życiu i jakie chce zająć.

O prawidłowym lub zaburzonym rozwoju dziecka decydują wpływy środowiska i wychowania. Wrodzone cechy temperamentu mają znaczenie w tym sensie, iż wyznaczają w pewnym stopniu poziom "energii życiowej" i aktywności dziecka. Ukierunkowanie jej zależy już od innych poza biologicznych czynników. W bezpośrednim związku z aktywnością własną dziecka i jej ukierunkowaniem pozostaje motywacja do działania.

Motywy stanowią główną siłę napędową do podejmowania wszelkich działań. W okresie rozpoczynania nauki i w pierwszej fazie młodszego wieku szkolnego dzieci cechuje ogólna motywacja do uczenia się. Włączenie się w tę działalność daje dziecku poczucie wyższej pozycji społecznej i wpływa pobudzająco na jego aktywność. W miarę przechodzenia w uczeniu się do konkretnych zadań, różnicują się motywy szczegółowe pobudzające do wykonywania tych zadań. Osiągnięcia dziecka w rozwoju umysłowym i społecznym rozszerzają jego kontaktu rzeczywistością, co rzutuje na procesy motywacyjne. Motywacja dzieci pogłębia się i zwiększa się jej zasięg. W miarę rozwoju osobowości motywy dowolne stają się dominujące i trwałe, przekształcając się w bezpośrednio czynne i pobudzające potrzeby wyższego rzędu. Struktura osobowości osiąga drugi stopień rozwoju, który cechuje się potrzebami wyższego rzędu i tym, iż większą rolę w motywacji do działania zaczynają odgrywać przekonania.

Ukierunkowanie osobowości dzieci nadają także doświadczenia i działalność rozwijana przez nie i w innych dziedzinach. W młodszym wieku szkolnym charakterystyczny jest płynny i niestały charakter zainteresowań. Zawsze jednak dzieci w znacznym stopniu odzwierciedlają zainteresowania ich otoczenia społecznego które im dostarczają bodźców powodujących powstanie pierwszych dziecięcych zainteresowań. Budzą się one łatwiej, jeśli doświadczą ich dzieciaka połączone są z jego zdolnościami.

Młodszy wiek szkolny to okres zainteresowań wyraźnie obiektywnych kiedy dziecko zaciekawia już nie tylko sama czynność, ale i wytwór będący jego skutkiem. Zainteresowania w tym okresie dotyczą licznych dziedzin i przedmiotów, mają szeroki zakres. Jednak zainteresowania sportem i zabawami ruchowymi oraz zainteresowania poznawcze o charakterze rozrywki intelektualnej należą do czołowych zainteresowań tego wieku. Tendencje do słabnięcia wykazują zainteresowania dzieci szkołą i zajęciami z nią związanymi, zabawy lalkami, rysunkami. Wyraźnie zaś wzrasta zainteresowanie do majsterkowania, rodzi się np. kolekcjonerstwo.

V. ROZWÓJ MORALNY

Dzieci w pierwszej fazie młodszego wieku szkolnego znajdują się w heteronomicznym stadium rozwoju moralnego dziecko uznaje za sprawiedliwe wszelkie nakazy i zakazy formułowane i wysuwane przez dorosłych. Autorytet dorosłych jest bardzo wielki. Postawy dziecka wobec prezentowanych przez dorosłych norm są określane jako realizm moralny lub konformizm społeczno - moralny. Jego podstawą wg Piageta jest szacunek dla wieku oraz "przymus intelektualny" ze strony dorosłych. Oznaką heteronomii jest także traktowanie groźby i kary jako głównego powodu przestrzegania norm moralnych.

Druga faza tego okresu zawiera już pierwsze przejawy autonomii moralnej, polegającej na szacunku dla reguł wynikających ze wzajemnego porozumienia, poszanowania

dla zasady wzajemności oraz brania pod uwagę przy ocenie czynu i intencji sprawcy. Jest to jednak faza przejściowa od heteronomii do autonomii. Sądy moralne i postawy kształtują się w sytuacjach życia społecznego dziecka.

Silne poczucie więzi z grupą i odczuwanie od niej zależności, ukształtowane u większości dzieci pod koniec tego okresu, może rodzić sytuacje konfliktowe, w których dziecko ulega naciskowi grupy, walcząc z poprzednio utrwalonymi postawami.

W świetle podziału stadiów norm moralnych wg N. Bulla dzieci w młodszym wieku szkolnym przechodzą od heteronomii do socjononii. Przechodzenie na wyższy poziom rozwoju moralnego zależy w dużej mierze od warunków życia dziecka i oddziaływań wychowawczych. Moralne normy zachowania się dziecko może przyjąć od dorosłych zrozumieć i uczynić własnymi tylko wtedy, gdy zaczną mieć one dla niego konkretne znaczenie życiowe, zostaną uformowane w toku jego społecznej praktyki i gdy będą odczuwane jako właściwe. W końcu tego okresu tylko niektóre dzieci, wychowywane w sprzyjających warunkach, stają się zdolne do pryncypializmu moralnego tj. do uznania wartości, norm i przestrzegania ich nie ze względu na otoczenie społeczne, lecz dla nich samych. Dziecko staje się świadomym współtwórcą zasad współżycia obowiązujących w życiu społecznym i uznaje je za własne. Zaczyna rozumieć umowność, relatywizm, norm moralnych.

W związku z uznaniem wartości autonomicznej norm moralnych zmianie ulegają też oceny przez dziecko postępowania własne- go i innych osób. Przeobrażenia w postawach i ocenach społeczno- moralnych tego okresu należą do stery zjawisk charakterologicznych i zaczynają określać indywidualne oblicze poszczególnych dzieci.

VI ROZWÓJ SPOŁECZNY

Rozwój społeczny to szereg zmian w osobowości dziecka w wyniku których staje się ono zdolne do życia, działalności i pełnienia określonych ról w społeczeństwie. Dla rozwoju dziecka w młodszym wieku szkolnym istotne są warunki środowiskowe - dom rodzinny, szkoła i nauczyciele, inne instytucje wychowania zbiorowego oraz grupy rówieśnicze.

Rodzina odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu postaw społecznych i moralnych. Specyficzną funkcją rodziny jest zapewnianie dziecku poczucia bezpieczeństwa i oparcia uczuciowego w nowych i trudnych sytuacjach.

Szkoła wprowadza uczniów w kulturę kraju, zaszczepia normy postępowania, ideały, kształtuje światopogląd, wyrabia postawy i przekonania. Przygotowuje więc do współżycia i współdziałania w społeczeństwie.

Funkcję uspołeczniania dzieci dzieli szkoła z innymi środowiskami, wśród nich duże znaczenie mają grupy rówieśnicze. Społeczny rozwój dzieci przebiega stopniowo od okresu "grup przelotnych"- mało licznych, powstających w zabawie do tworzenia tzw. "paczek" czy "band" - spontanicznie utworzonych przez dzieci szerszych grup lokalnych. Rozwijają one własne systemy wartości, obyczajów, rodzą "mody" zabawowe, dają poczucie osiągnięcia pozycji społecznej.

W drugiej fazie tego okresu dokonuje się proces rzeczywistego kształtowania się życia grupy. Dziecko staje się pełnoprawnym i świadomym członkiem zespołu klasowego. Ma silne poczucie więzi ze swoją grupą i odczuwa swoją od niej zależność. Chętnie podejmowaną i kształcącą w tym wieku formą aktywności dziecięcej są grupowe zabawy ruchowe z regułami gry. Współzawodnictwo zaznacza się także w nauce i grach intelektualnych. Dzieci starają się uzyskać określoną pozycję w zespole, zdobyć szacunek i autorytet u kolegów. Samopoczucie dziecka w zespole i ocena własnych możliwości zależy od stosunku do niego kolegów, a samoocena ma bezpośredni wpływ na rozwój umysłowy i uczuciowy dziecka. Konflikty i napięcia absorbują siły psychiczne i energię, zaś eliminowanie wstrząsów uczuciowych,

wzajemna sympatia i przychylność między dziećmi wzmagają życie społeczne i aktywność intelektualną.

BIBLIOGRAFIA

1. "Elizabeth B. Hurlock - "Rozwój dziecka" Warszawa 1985
2. Maria Przełącznik - Gierowska - "Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa WSiP 1985
3. Maria Przełącznikowa - "Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży" Warszawa 1967 PZWS
4. Maria Żebrowska - "Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży" Warszawa 1973 PWN
5. Maria Zebrowska - "Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży wydanie szóste zmienione i rozszerzone" Warszawa 1975 PWN